

Список використаних джерел:

1. Гайдамачук О. Війна / пробудження. *Українознавчий альманах*. 2024. Вип. 34. Київ: Міленіум. С. 40-50. <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/issue/view/20>
2. Гундорова Т. *Транзитна культура і постколоніальна травма*. Київ: Віхола, 2024. 272.
3. Іваненко С. М. *Поліфонія тексту : монографія*. Київ : Видав. центр КДЛУ, 1999. 318 с.
4. Ahmed S. *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd Ed. Edinburgh University Press Ltd, 2014. 256.
5. Borrell J. Europe in the Interregnum: our Geopolitical Awakening after Ukraine. *RED*. 2023. 5. 106-110.
6. Copik I. M. Representation of Memory of Forced Displacement in Central and Eastern Europe after World War II in Polish and German Cinemas. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 2024, Vol:18, No:4, pp. 234–240.
7. Haidamachuk O. 'Emergency Grab Bag' in Ukrainians's Memories about the Russian-Ukrainian war. In : *Almanac of Ukrainian Studies*. 2025. Issue 36. Kyiv: Milenium. 26-39.
8. Halbwachs M. The Collective Memory In: Jeffrey K. Olick, Vered Vinitzky-Seroussi, and Daniel Levy, eds., *The Collective Memory Reader*. New York: Oxford University Press, 2011: 139-149.

ЄВРЕЙСЬКА ТВОРЧА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ХАРКОВА 1920-Х РОКІВ – ПОКОЛІННЯ ПОШУКУ

Гончарова О. С.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

Вивчення єврейської творчої інтелігенції Харкова має важливе значення для історії культури України, оскільки дозволяє простежити процеси формування міжетнічного та міжкультурного середовища в період радянської модернізації. Єврейські письменники та художники того часу відігравали ключову роль у розвитку літератури, мистецтва та освіти, створюючи культурні продукти, які відображали як традиційні єврейські цінності, так і нові соціальні та ідеологічні тенденції радянського суспільства. Особливу актуальність становить період 1920-х років, коли Харків був столицею радянської України та важливим осередком культурного й інтелектуального життя. У цей час у місті формувалися численні культурні та освітні інституції, діяли єврейські школи, видавництва, театри та літературні об'єднання, що створювали сприятливі умови для розвитку творчої інтелігенції. Аналіз діяльності молодих єврейських митців і письменників дозволяє зрозуміти, як культурне середовище Харкова формувало специфічні механізми самовираження та адаптації до радянської дійсності та відображало складний процес взаємодії національної ідентичності з новими соціально-політичними реаліями. Вивчення цього феномену сприятиме не лише розширенню знань про історію єврейської культури в Україні, а й формуванню цілісного уявлення про культурну динаміку Харкова як важливого центру культурного життя у міжвоєнний період.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі єврейської творчої інтелігенції Харкова 1920-х років, так званого «покоління пошуку», з акцентом на поєднання в їхній творчості національної єврейської ідентичності та радянської соціалістичної ідеології. Дослідження спрямоване на з'ясування того, як вона зберігала зв'язок із єврейською культурною

спадщиною, використовуючи мову, літературні форми та мистецькі традиції, одночасно адаптуючи свою творчість до нових соціально-політичних вимог радянського суспільства.

1920-ті роки стали періодом радикальних політичних, соціальних і культурних трансформацій для України, а Харків, який у цей час був столицею радянської України (1919–1934 рр.), виступав головним осередком культурного життя. Харків приваблював численних мігрантів із різних регіонів країни та інших частин СРСР, пропонуючи можливості для працевлаштування, освіти та творчої реалізації. В цей період місто перетворилося на багатопрофільний культурний центр, де діяли навчальні заклади, театри, музеї, художні школи, бібліотеки та видавництва, що надавали широкі можливості для розвитку літературної та мистецької діяльності. Особливу роль відіграла концентрація інтелектуалів різних національностей, яка сприяла формуванню динамічного культурного середовища, відкритого для експериментів та новаторства. Харків став платформою для культурного обміну та інтеграції, що стимулювало розвиток творчості [2, с. 79].

У місті склалася чисельна і соціально різноманітна єврейська громада. Важливим елементом соціальної структури стало формування нової інтелігенції – освічених, світських молодих євреїв, часто атеїстичних, але зацікавлених у збереженні національної ідентичності та культурних традицій. Саме ця група отримала назву «покоління пошуку», оскільки її представники шукали нові форми самовираження в умовах радянського суспільства, поєднуючи національні традиції з радянськими ідеологічними вимогами. Демографічна концентрація та соціальна активність цієї громади створювали умови для розвитку літератури, театру та мистецтва на національній основі, що стало особливо помітним у діяльності єврейських навчальних закладів, видавництв та культурних об'єднань [5, с. 52–54]. Цьому сприяла політика «коренізації», що у 1920-х роках була однією з ключових складових радянської національної стратегії. Вона передбачала підтримку мовного, освітнього та культурного розвитку національних меншин, надання їм прав на самовизначення в межах радянської системи. Для єврейської громади Харкова це означало легалізацію та активну підтримку єврейських шкіл, театрів, видавництв та літературних об'єднань. У рамках політики «коренізації» були створені та активно діяли такі інституції, як Культур-ліга та ВУАН, які стали платформою для розвитку єврейської літератури й мистецтва. У період, коли ще був відсутній тоталітарний контроль і повна заідеологізованість, мали місце й такі заходи, як відзначення 10-ї річниці з дня смерті видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема і Менделя Майхор Сфорима [4, с. 477]. Політика «коренізації» створила рідкісну історичну можливість для єврейської творчої інтелігенції реалізувати свої ідеї в умовах державної підтримки, але вже наприкінці десятиліття політичні зміни та репресивні практики радянської влади обмежили ці можливості, поставивши інтелектуалів перед дилемою між творчою свободою та ідеологічним контролем [3 с. 78–85]. Одним із ключових аспектів діяльності «покоління пошуку» була робота з національною ідентичністю. Мова їдиш виступала не лише засобом комунікації, а й основним інструментом творчого вираження та формування культурної самобутності [5, с. 87]. Через літературу, поезію, театр та журналістику молоді митці прагнули зберегти зв'язок із єврейською традицією, одночасно інтегруючи її у радянський соціальний контекст. Проте така практика часто ставала об'єктом цензурного контролю та політичного тиску, що вимагало від митців тонкого балансування між культурною автентичністю та радянськими вимогами.

Харківська єврейська інтелігенція перебувала під сильним впливом сучасних художніх і літературних течій, зокрема авангарду, конструктивізму та символізму. Молоді митці експериментували з поетикою, графікою, театральними формами та літературними жанрами, прагнучи створити нову мову мистецтва, яка б відповідала сучасним соціальним і культурним викликам. Авангардні прийоми дозволяли впроваджувати абстрактні образи, символіку та модерністські композиційні рішення в єврейську літературу і графіку. Конструктивістські

естетичні принципи відображали ідею суспільного будівництва та утопічного модернізму, що збігалось з радянською пропагандою соціалістичної трансформації. Символістські елементи давали можливість заглиблюватися у внутрішній світ персонажів і рефлексувати над змінами ідентичності, що було актуально для покоління, яке намагалось поєднати національні традиції з радянським проектом. Творчий досвід «покоління пошуку» відзначався високою амбівалентністю. Вона проявлялася у постійному балансуванні між ентузіазмом творення нового культурного простору та усвідомленням обмежень радянської системи. Багато представників цього покоління стикалися з дилемою: зберегти творчий потенціал і національну самобутність або пристосуватися до офіційної ідеології. Цей внутрішній конфлікт і став визначальним у формуванні унікальної естетики та культурної позиції харківської творчої єврейської інтелігенції [3, с. 134–137]. Багато хто намагався поєднати єврейську національну тематику з радянською тематикою «нової людини». Серед найяскравіших представників – Перец Маркіш, Лев Квітко, Моїсей Фрадкін, Марія Баршева, Умануїл Казакевич, Рахіль Аківес, Бер Бланк та ін. [1, р. 87].

Одним із ключових представників харківського «покоління пошуку» є Перец Маркіш. Його поетична творчість вирізнялася поєднанням єврейської національної тематики з ідеологічними мотивами радянської епохи. Маркіш активно використовував мову їдиш як засіб культурного самовираження та збереження національної ідентичності [3, с. 140]. Важливою складовою його діяльності була громадська активність: він працював у єврейських видавництвах, літературних об'єднаннях, таких як Култур-ліга, організував літературні читання та брався з іншими молодими митцями Харкова. Поезія Маркіша відзначалася експериментальними формами та тематикою, що поєднувала традиційні єврейські мотиви з ідеями соціалістичної модернізації, відображаючи складність поєднання особистого та колективного досвіду у межах радянського контексту. Лев Квітко спеціалізувався на дитячій літературі, створюючи твори, які виховували у молодого читача відчуття національної ідентичності та соціальної відповідальності. Його тексти часто спиралися на авангардні та конструктивістські прийоми, поєднуючи експериментальні форми з простотою та зрозумілістю для дитячої аудиторії [5, с. 94–96]. Квітко активно співпрацював із харківськими культурними інституціями, видавництвами та театральними студіями, беручи участь у громадських заходах, спрямованих на популяризацію єврейської мови та культури серед дітей. Його творчість є яскравим прикладом того, як молоді митці намагалися поєднати авангардні експерименти із завданнями радянської освітньої та культурної політики. Моїсей Фрадкін проявив себе насамперед як графік і представник єврейського модернізму. Його роботи відзначалися синтезом єврейських традиційних мотивів із авангардною візуальною мовою та конструктивістськими принципами [3, с. 61–63]. Фрадкін активно співпрацював із театральними та видавничими проектами, ілюструючи літературні твори та створюючи плакати й графічні серії, присвячені єврейському побуту, фольклору та сучасним соціальним темам. Його діяльність демонструє, як харківські митці могли поєднувати авангардний модернізм із національною тематикою в межах радянської системи культурного регулювання. Інші представники харківського «покоління пошуку» також відігравали важливу роль у формуванні єврейської культури. Марія Баршева – письменниця та громадська діячка, авторка прозових і поетичних творів, що поєднували єврейські мотиви з соціалістичною тематикою. Умануїл Казакевич – поет і драматург, експериментував із формою та жанром, активно брала участь у театральних постановках і літературних об'єднаннях. Рахіль Аківес – письменниця та журналістка, працювала над популяризацією мови їдиш у шкільній та культурній практиках, підтримувала контакти з молодими митцями Харкова. Бер Бланк – художник та графік, відомий серіями ілюстрацій і плакатів, що відображали єврейську традицію та сучасні соціальні зміни, одночасно експериментуючи з формою та композицією. Через аналіз їхніх творів, участі в єврейських інституціях, громадської діяльності та подальших життєвих

траекторій простежується амбівалентність досвіду: між ентузіазмом творення нового світу та поступовим розчаруванням у системі, яка дедалі сильніше обмежувала простір єврейського культурного самовираження.

Ці представники творчої інтелігенції у 1920-х роках мали можливість реалізовувати себе в межах державної політики «коренізації», однак уже наприкінці десятиліття зіштовхнулися з репресивними механізмами радянської влади. Трагічні долі багатьох з них демонструють крихкість позиції культурного посередника між єврейською традицією та радянською модерністю. Через індивідуальні історії молодих інтелектуалів простежується складна взаємодія особистого вибору, ідеологічного тиску та трансформацій національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Kotlyar E. Jewish Kharkov. A Guide-book on history, culture and memorial places. Kharkov: Center for Eastern Studies of Kharkov State Academy of Design and Arts, 2011. 172 p.
2. Гончарова О. С. Становлення та діяльність культурно-освітніх установ Харківщини у 20-х – на початку 30-х років: національний аспект. *Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди.* Харків: Майдан, 2005. Вип. 21–22. С. 77–82.
3. Естрайх Г. Культура мовою їдиш. Україна, перша половина ХХ ст. Київ: Дух і Літера, 2016. 320 с.
4. Культурне будівництво в Українській РСР 1917-1927. Зб. док. і мат. К.: Наукова думка, 1979. 666 с.
5. Нариси з історії та культури євреїв України / упоряд. та ред. Л. Фінберг, В. Любченко. Київ: Дух і літера, 2009. 437 с.

ВІД МАЗЕПИ ДО МАЗЕПИНЦІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕТЬМАНСЬКУ ВЛАДУ НАПРИКІНЦІ ХVII - НА ПОЧАТКУ ХVIII СТ.

Журавльов Д.В.

кандидат історичних наук, доцент,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

м. Харків, Україна

Євсєєв С.Є.

*канд. істор. наук, директор Науково-дослідного інституту українознавства та козацтва;
директор ГО «Українська асоціація суспільствознавців та педагогів»*

Курило О.В.

*викладач Харківського державного професійно-педагогічного фахового коледжу
ім. В.І. Вернадського, член Української асоціації суспільствознавців та педагогів,
м. Харків, Україна*

Трансформація бачення гетьманської влади в ранньомодерний період історії України вже неодноразово ставала темою досліджень в сучасній українській історіографії [1; 2, с.159-216, 228-268; 11]. Проте цілком справедливим буде твердження про те, що в популярних уявленнях про українську історію образи гетьманів Івана Мазепи та Пилипа Орлика – керівників Гетьманщини часів її ледь не найвищого злету і початку швидкого зламу – є надзвичайно близькими один до одного, не в останню чергу завдяки посиленій глорифікації обох через протистояння російській централізаторській імперській політиці. Проте за іронією історичної долі, умови діяльності, а отже, і бачення обома видатними українськими політиками того, якою має бути гетьманська влада, різнилися якщо не діаметрально, то дуже серйозно.